

Recomandări

Relațiile ortodocșilor cu penticostalii și cu evanghelicii în general s-au dezvoltat semnificativ în ultimii douăzeci de ani. Cu toate acestea, ignoranța, suspiciunea și chiar demonizarea reciprocă continuă să domine modul în care fiecare parte o percepe pe cealaltă, mai cu seamă în regiunile tradițional ortodoxe. Cartea de față promovează o mai bună înțelegere a credinței noastre comune în Iisus Hristos, fără să minimalizeze diferențele știute și permanente dintre noi. Comunicările mele cu domnul dr. Ovidiu Druhora, în diversele etape ale cercetării sale, mi-au descoperit imaginea unui pastor atent, înzestrat cu o inimă de cercetător care caută cu seriozitate să „păstreze unitatea Duhului prin legătura păcii” (Efeseni 4:3). Metodologia cercetării la care face apel și spiritul irenic în care este scrisă această carte le vor oferi cititorilor o punte robustă spre înțelegerea comună și reciprocă.

prof. univ. dr. Bradley Nassif
profesor de Teologie Biblica
North Park University, Chicago, IL

Cartea Pledoarie pentru dialog: Protestantism și Ortodoxie, scrisă de dr. Ovidiu D. Druhora, este o lucrare impresionantă ce abordează, cu toată forța argumentului academic și a iubirii creștine, dar și cu mare sensibilitate și echilibru, una dintre cele mai semnificative nevoi ale lumii noastre complexe și pluraliste, și anume nevoia de dialog. Este un moment istoric deosebit de propice pentru o astfel de pledoarie în favoarea unui dialog autentic care îndeamnă la înțelegerea, prețuirea și iubirea celuiilalt. Autorul argumentează energic și cu convingere, dar fără ostentație și triumfalism, că Evanghelia lui Hristos conține în ea însăși atât chemarea la unitatea creștină, cât și împuternicirea Duhului Sfânt pentru întruparea unității în realitatea vieții de zi cu zi. Nu pot să accentuez îndeajuns importanța acestui demers întreprins de dr. Druhora cu generozitate intelectuală și spirituală, mai ales pentru liderii evanghelicici și pentru comunitățile noastre unde ideea de dialog confesional lipsește aproape cu desăvârșire! Această lucrare complexă, de pionierat, va deschide noi posibilități de studiu într-un domeniu vital, dar neexplorat în cercetarea evanghelică, va ajuta la schimbarea modului de gândire și de raportare a evanghelicilor la creștinii ortodocși și va deveni foarte curând, sunt convins, un reper pentru toți cei

interesați să aprofundeze acest subiect. O lectură obligatorie nu doar pentru studenți și profesori de teologie, ci și pentru toți cei interesați de pace și bună conviețuire – dimensiuni esențiale pentru construirea unei lumi mai bune și pentru sporirea frumuseții vieții împreună.

prof. univ. dr. habil. Corneliu Constantineanu
Universitatea „Aurel Vlaicu”, din Arad
Facultatea de Științe Umaniste și Sociale
Directorul Centrului de Studii Interculturale și Interconfesionale

Cu toate că nu prezintă o teză nouă – alăturarea a două tradiții confesionale, una occidentală și alta orientală într-un spațiu, de astă dată, occidental (în speță pentecostalismul și ortodoxia răsăriteană) –, cartea lui Ovidiu D. Druhora e o sursă imposibil de evitat datorită unei propuneri, după părerea mea, inedite: anume că dialogul interconfesional trebuie să aibă la temelie o metodologie care devine o paradigmă de interpretare. Cu alte cuvinte, două tradiții ecleziale și confesionale atât de diferite precum pentecostalismul de sorginte protestantă și ortodoxia răsăriteană nu pot intra într-un dialog roditor decât dacă înțeleg ce, de ce și cum trebuie să vorbească una cu cealaltă, iar, în această privință, propunerea lui Ovidiu D. Druhora este esențialmente protestantă: revenirea la izvoare, potrivit principiului umanist *ad fontes*, care se regăsește în egală măsură în ambele tradiții analizate, cu condiția ca acest demers să fie unul esențialmente pneumatologic. O astfel de metodă redefinește existența bisericii în calitate de *ekklesia*, aceasta incluzând orice persoană care se regăsește în unitatea Cuvântului și a Duhului ce transcende categoric orice graniță confesională impusă de realitatea istorică.

prof. univ. dr. habil. Corneliu C. Simuț, PhD, ThD, DD
Teologie Istorică și Sistematică | Redactor-șef al revistei Perichoresis
Universitatea Emanuel, Oradea

Ovidiu D. Druhora

Pledoarie pentru dialog
Protestantism și Ortodoxie

 CASA CĂRȚII
Oradea

Pledoarie pentru dialog: Protestantism și Ortodoxie

Ovidiu D. Druhora

© 2020 Ovidiu D. Druhora. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Prezenta ediție este publicată, în parteneriat, de editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, și editura Casa Cărții, Oradea.

Referenți științifici:

Profesor dr. Stelian Tofană

Profesor dr. Dănuț Mănăstireanu

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40) 264 597 401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro>

Casa Cărții

OP 2, CP 30

410670 Oradea, România

Tel.: (+40) 359 800 333

E-mail: info@ecasacartii.ro

<http://www.ecasacartii.ro>

Editarea: Daniel Fărcaș și Dumitru Piscuc

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DRUHOA, OVIDIU D.**

Pledoarie pentru dialog: protestantism și ortodoxie /
Ovidiu D. Druhora. - Cluj-Napoca: Presa Universitară
Clujeană; Oradea : Casa Cărții, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-37-0693-6

ISBN 978-606-732-149-4

*Soției mele, Ana,
și copiilor noștri:*

Ana Maria

Daniel Dorin

Samuel Florin

Adina Dorina

Daniela Roana

Cuprins

Nota autorului	13
Mulțumiri	17
Cuvânt-înainte: O pledoarie pentru dialog (Ioan-Aurel Pop).....	19
Prefață (Stelian Tofană).....	23
Abrevieri.....	27
Argument	29
Introducere	35
1. Metodologia dialogului interconfesional:	
o paradigmă de interpretare	39
1.1. <i>Koinonia</i> ca paradigmă de interpretare	43
1.1.1. <i>Koinonia</i> ca „univers de comunicare” sacramentală	43
1.1.2. <i>Koinonia</i> și caracterul ei ontologic trinitar	47
1.1.3. <i>Koinonia</i> în dimensiunea sincronică și diacronică	50
1.1.4. <i>Koinonia</i> în contextul excursului ecumenic	53
1.2. Conceptul de unitate în creștinismul timpuriu, ca paradigmă de interpretare	58
1.2.1. Dezideratul unității: Ioan 17:20–23.....	58
1.2.1.1. Modelul unimii	58
1.2.1.2. Mărturia unimii.....	59
1.2.1.3. Slava unimii	60
1.2.1.4. Desăvârșirea unimii	60
1.2.2. Duhul Sfânt și unitatea Bisericii: Faptele apostolilor 15:13–29	61
1.2.2.1. Secvența cronologică a întâlnirii	63
1.2.2.2. Rolul Duhului Sfânt în evenimentele Conciliului de la Ierusalim	66
1.2.2.3. Concluzii și aplicații pentru Biserica de azi	68
1.2.3. Unitatea Bisericii în viziunea paulină: Galateni 2:1–10.....	71

1.2.3.1. Autoritatea divină: temelia autorității apostolice	72
1.2.3.2. Antiohia și Ierusalimul.	74
1.2.3.3. Opțiuni hermeneutice	76
1.2.3.4. Galateni 2: vizita preconciliară	77
1.2.3.5. Galateni 2 și Faptele apostolilor 15: vizita conciliară	77
1.2.3.6. Galateni 2: vizita conciliară din perspectiva paulină. . . .	79
1.2.4. Concluzii	80
1.3. Dialogul ca paradigmă de interpretare	83
1.3.1. Dimensiunea antropologică a dialogului	83
1.3.2. Dimensiunea paradigmatică a dialogului ecumenic.	89
1.3.3. Dimensiunea epistemologică a dialogului ecumenic	93
1.3.3.1. Dialogul ca informare – formare – transformare	96
1.3.4. Dimensiunea hermeneutică a dialogului	98
1.3.4.1. Definirea hermeneuticii dialogului	100
1.3.4.2. Două curente ecumenice: perspectiva istorică	103
1.3.4.3. Ecumenismul modern	105
1.3.4.4. Revoluția imaginară: Geneva, 1966	106
1.3.4.5. Ecumenismul clasic	107
1.3.4.6. Asemănări și diferențe	108
1.3.4.7. „Înapoi în viitor”	109
1.3.4.8. Studiu de caz: Vincențiu de Lerin	112
1.3.5. Concluzii	116
2. Istoria dialogului ecumenic în context istoric și teologic.	119
2.1. Dialogul ecumenic în Statele Unite ale Americii, din perspectiva bisericii ortodoxe	121
2.2. Istoria dialogului dintre ortodocși și alte tradiții creștine în Statele Unite ale Americii	128
2.3. Istoria dialogului dintre ortodocși și evanghelici în Statele Unite ale Americii: perspectiva ortodoxă.	133
2.3.1. Societatea pentru Studiul Ortodoxiei Răsăritene și al Evanghelismului	136
2.3.2. Evanghelicii și creștinii din Orientul Mijlociu	138
2.3.3. Consiliul Mondial al Bisericilor și dialogul din Statele Unite ale Americii	139
2.3.4. Inițiativa Ortodoxă Lausanne (LOI).	140
2.3.5. Inițiativa evanghelică din Marea Britanie	142
2.4. Inițiative de dialog în spațiul academic	143

2.4.1. Inițiativele de dialog de la North Park University	148
2.4.2. Inițiativele de dialog „Touchstone” (trialog)	148
2.4.3. Inițiativele de dialog ACT3	150
2.4.4. Consultările de dialog Orthonet	151
2.4.5. Dialogul inițiat de World Vision	154
2.5. Teologi ortodocși și evanghelici: repere pentru dialogul teologic	155
2.6. Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe	160
2.7. Concluzii	163

3. Dialogul interconfesional:

o confruntare teologică între Răsărit și Apus	169
3.1. Dihotomia celor două tradiții	170
3.1.1. Spiritualitatea ortodoxă	171
3.1.1.1. Doctrina Sfintei Treimi	171
3.1.1.2. Persoana Domnului Iisus Hristos	173
3.1.1.3. Spiritualitatea ortodoxă și omul transfigurat: theosis	174
3.1.1.4. Centralitatea Evangheliei lui Hristos în liturghie	175
3.1.1.5. Spiritualitatea doctrinei ortodoxe	175
3.1.1.6. Spiritualitatea ortodoxă și contribuția monahismului Bisericii	177
3.1.1.7. Caracterul misiologic al spiritualității ortodoxe	178
3.1.2. Spiritualitatea neoprotestantă (evanghelică)	179
3.1.3. Ortodoxia spiritualității evanghelice	180
3.1.4. Centralitatea Evangheliei Domnului Hristos	181
3.1.5. Realitatea convertirii și spiritualitatea evanghelică	181
3.1.6. Duhul Sfânt și spiritualitatea evanghelică	183
3.1.6.1. Spiritualitatea evanghelică și spiritul misionar	184
3.1.6.2. Spiritualitatea evanghelică și implicarea socială	185
3.1.6.3. Spiritualitatea evanghelică și caracterul ei ecumenic	186
3.1.6.4. Spiritualitatea evanghelică și disciplinele spirituale	186
3.1.7. Asemănări și diferențe între cele două tradiții	188
3.1.7.1. Simetria unui echilibru „imperfect”	188
3.1.7.2. Testul patruleterului credinței	189
3.1.8. Concluzii	193
3.1.9. Cateheza Părinților și ucenicia protestanților	194
3.1.10. <i>Mathetes</i> și modelul lui Hristos	195
3.1.10.1. Primul nivel al uceniciei: „veniți și vedeți!”	196

3.1.10.2. Al doilea nivel al uceniciei: „veniți după Mine!” . . .	197
3.1.10.3. Al treilea nivel al uceniciei: „veniți și stați cu Mine”!	198
3.1.10.4. Al patrulea nivel al uceniciei: „rămâneți în Mine”!	199
3.1.10.5. Marea Trimitere a discipolilor	200
3.1.10.6. Paradigma catehezei în Faptele apostolilor	201
3.1.10.7. Cateheza în scrierile pauline	203
3.2. Cateheza în primele secole ale erei creștine	205
3.2.1. Cele șapte examinări	210
3.2.2. Concluzii	212
3.3. Hristologia ortodoxă și cea protestantă.	213
3.3.1. Introducere.	213
3.3.2. Scurtă perspectivă istorică.	214
3.3.3. Drumul de la Niceea la Calcedon.	219
3.3.4. Conciliul de la Calcedon (451 d.H.)	224
3.3.5. Hristologia ortodoxă	225
3.3.6. Hristologia protestantă	228
3.3.6.1. Luther și teologia crucii	230
3.3.7. Curente moderne în hristologie	234
3.3.8. Concluzii	236
3.4. Har și charisme	238
3.4.1. Introducere.	238
3.4.2. Sfânta Treime și manifestarea harului divin.	239
3.4.3. Despre lucrarea harului.	243
3.4.4. Caracterul duhovnicesc al charismei.	245
3.4.5. 1 Corinteni 12–14: sinteză exegetică	245
3.4.6. Charismele în primele veacuri ale Bisericii.	253
3.4.7. Concluzii	259
4. Dialogul ca expresie a comuniunii bisericii	263
4.1. Comuniunea Bisericii în context american	267
4.2. Pentru o sinteză neopatristică.	270
4.2.1. Contribuții teologice ortodoxe contemporane în Statele Unite	273
4.3. Pentru o sinteză neoevanghelică	278
4.3.1. Contextul extern	279
4.3.2. Contextul intern	279
4.3.3. Noua orientare evanghelică	280

4.4. Poziția bisericii ortodoxe față de ecumenism	284
4.4.1. Sobornicitatea deschisă la părintele Dumitru Stăniloae	296
4.5. Rolul interpretării tradiției în dialogul ecumenic	301
4.5.1. Tradiție și tradiționalism	306
5. Dialogul ecumenic în fața provocărilor actuale	309
5.1. Secularizare și postmodernism	309
5.1.1. Protestantismul timpuriu	310
5.1.2. Desacralizarea și resacralizarea spațiului public	314
5.1.3. Europa și radicalismul islamic	315
5.1.4. America și radicalismul islamic	318
5.1.5. Religie și secularism în Statele Unite	319
5.2. Ecumenismul în Europa	323
5.2.1. Reflecții biblice și teologice despre dialog	323
5.2.2. Despre dialogul ecumenic în Europa	325
5.2.3. Consiliul Mondial al Bisericilor	326
5.2.4. Alianța Evanghelică Europeană	327
5.2.5. Mișcarea Lausanne	327
5.2.6. Conferința Bisericilor Europene	328
5.2.7. Gesturi simbolice, vizite pontificale, un scandal al normalității	329
5.2.8. Nevoia unui ecumenism autentic	332
5.2.9. Studiu de caz: experiența de la St. Albans, din Marea Britanie	332
5.3. Studiu de caz: experiența ecumenismului după gratii	333
5.3.1. Întâlnirea de pe Insulă	333
5.3.2. O pagină din <i>Jurnalul fericirii</i>	335
5.3.3. O comoară ascunsă și uitată	338
5.3.4. Mărturia creștină în Europa	339
5.3.5. Dificultăți, probleme, bariere	340
5.3.6. Ecumenismul viitorului	341
5.3.7. Ecumenismul ca o chemare permanentă	343
5.3.8. Factorii de influență seculară	344
5.3.9. Cele trei întrebări ale interviului	347
Concluzii	351
Către o teologie ecumenică: noi perspective	351
Reflecția anagogică/ontologică	353
Reflecția personală/metanoică	355

Reflecția iubirii/ospitalitatea	356
Pentru un ecumenism al rugăciunii.	358
Anexă	361
Postfață (Dănuț Mănăstireanu)	387
Bibliografie	391
Bibliografie generală	391
Resurse online.	422
Documente	427
Interviuri din arhiva Societății pentru Dialog Interconfesional (SID)	429
Surse clasice.	429

Nota autorului

Carta de față este o pledoarie pentru dialogul creștin interconfesional. Ea este rodul muncii mele din perioada studiilor doctorale din cadrul Universității din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”. M-am născut și am crescut într-o familie de creștini ortodocși din inima Transilvaniei, iar mai târziu slujind ca pastor evanghelic (pentecostal) în România și în Statele Unite; ambele experiențe mi-au lărgit orizontul cunoașterii și m-au făcut să îndrăznesc și să cred că este posibilă realizarea unui dialog teologic între cele două comunități creștine atât de diferite. Surprinzător este faptul că ideea acestui demers științific i-a aparținut părintelui decan, profesor dr. Ștefan Buchiu, care m-a încurajat să pornesc pe acest drum. Odată cu debutul studiilor doctorale, în paralel, am fondat Societatea pentru Dialog Interconfesional (SID) din Anaheim, CA, al cărei scop este promovarea dialogului interconfesional pe continentul nord-american, prin conferințe susținute de teologi reprezentativi din cele două tradiții creștine.

Miza studiului de față nu este de a-i convinge pe unii sau pe alții să treacă dintr-o tabără în alta și nici măcar de a se întâlni undeva la mijloc, aceasta fiind, după unii, opțiunea clasică a dialogului orizontal, ceea ce presupune acceptarea unui „compromis”. Scopul principal al studiului este de a *readuce în atenția creștinilor din ambele comunități faptul că zestrea noastră creștină este comună și că fiecare creștin trebuie să experimenteze miracolul întâlnirii cu celălalt, în Hristos.*

Așadar, această *pledoarie pentru dialog* nu își propune să minimalizeze sau să relativizeze o comunitate în dauna alteia și invers. Lucrarea încearcă, în limitele sale, să pună în evidență principalele momente ale acestui tip de dialog din istoria recentă a celor două comunități creștine și să facă anumite constatări și observații referitoare la motivele pentru care dialogul interconfesional a rodit sau nu.

În ce privește dialogul teologic din SUA, acesta s-a dezvoltat considerabil în ultimii ani și se bucură de o atenție aparte, în special în mediul teologic academic. Există numeroase inițiative ale unor teologi importanți care promovează dialogul teologic interconfesional dintre ortodocși și protestanți/evanghelici.

Din păcate, în România post-decembristă nu am reușit încă să dezvoltăm o cultură a dialogului. Chiar în spațiul eclezial, confesional, nu ne putem bucura de un interes aparte pentru promovarea dialogului teologic interconfesional. Deocamdată, există voci influente în ambele tradiții creștine care îi învață pe credincioși cum să fie partizani ai unei anumite poziții sau ai alteia, uitând faptul că Trupul lui Hristos, Biserica, este chemată la reconciliere și la cultivarea conștiinței comuniunii cu Hristos și cu aproapele, la trăirea în pace unii cu alții, mărturisind și trăind dragostea lui Hristos.

Chemarea mea nu este aceea de a ridica ziduri între creștini, ci de a construi poduri de legătură, de comunicare, de dialog. Desigur că cel care lucrează la acest proiect își asumă riscul ca, adesea, să fie înțeleș greșit, să fie acuzat și condamnat de ambele comunități.

Ne-am obișnuit ca în cadrul confesional să fim extrem de dogmatici, de rigizi, uneori chiar fundamentalști. Adesea, poate fără să ne dăm seama, devenim susținătorii unei ideologii religioase, în loc să-L urmăm pe Hristos potrivit Sfințelor Scripturi. Am fost învățați că atunci când nu suntem de acord cu celălalt, trebuie să tăiem orice legătură și să ne depărtăm de el. Ar trebui, mai degrabă, să ne smerim și să recunoaștem deopotrivă că *amândoi*, eu și el, încercăm să descriem un Dumnezeu pe care Îl iubim, Îl slujim fără să-L fi văzut, dar ne uităm la El printr-o *oglinză*.

Consider, așa cum spune și părintele Tofană, că „*vremea creștinismului confesional a trecut*”; dar asta nu este suficient: cred că a sosit vremea să ne așezăm la masa dialogului, să devenim chiar vulnerabili dacă trebuie, să avem acea conversație de mult amânată, pe care dacă nu o vom avea și dacă vom continua să ne separăm, să ne criticăm, să ne comparăm, ne vom trezi că luptăm împotriva Bisericii lui Hristos și a Împărăției lui Dumnezeu.

Efortul nostru ar trebui să fie construirea unui dialog onest, bazat pe sinceritate și pe integritate. Întotdeauna vor exista și detractori, întotdeauna vor exista cei care se definesc prin ceea ce au diferit de alții, și nu prin ceea ce au în comun. Acestora le este mult mai simplu să se

afirme prin ceea ce neagă, prin lucrurile cu care nu sunt de acord, decât prin lucrurile care unesc.

Este vremea să comunicăm mai bine, să nu-i mai lăsăm pe alții să spună cine suntem și ce credem, să nu ne fie frică să avem un dialog în care mergem *intenționat* spre celălalt, nu cu aroganță și cu dorința de a-i da lecții, ci cu dorința de a învăța de la el și unul de la celălalt. Să mergem spre celălalt cu bucuria și cu dorința de a descoperi în el lucrarea harului lui Dumnezeu care, așa cum lucrează în noi, lucrează și în aproapele nostru. Să avem un dialog cinstit, smerit și mai ales hristocentric; acesta va fi o experiență transformatoare, un act autentic de închinare față de Domnul și Mântuitorul nostru, Iisus Hristos.

În rugăciunile noastre, am definit de mult raportul relațional dintre noi și Dumnezeu. Noi suntem cei care prezentăm rugăciunile înaintea Lui, iar El este Cel care răspunde, care ni le împlinește. Însă, în cazul rugăciunii din Ghetsimani, când Mântuitorul se roagă către Dumnezeu-Tatăl, creștinii sunt chemați, ca parte a misiunii lor, să împlinească această dorință a Mântuitorului: *Mă rog ca toți să fie una, cum Tu, Tată, ești în Mine și Eu în Tine; ca și ei să fie una în Noi, pentru ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis* (Ioan 17:21).

Mulțumiri

Mai presus de orice sau de oricine, cea dintâi mulțumire I se cuvine bunului Dumnezeu care, m-a ajutat și mi-a dăruit nu numai pasiunea, ci și puterea și resursele de care am avut nevoie să pot duce la bun sfârșit acest proiect. Prin harul pe care l-am primit, Dumnezeu a așezat lângă mine și mi-a scos în cale oameni minunați care m-au însoțit cu multă înțelepciune și răbdare pe acest drum. Îi mulțumesc special domnului profesor univ. dr. Remus Rus, îndrumătorul meu de doctorat, cel care a vegheat îndeaproape parcursul meu academic și care m-a îmbogățit mult prin smerenia și erudiția de care a dat mereu dovadă. Întregului colectiv de dascăli le mulțumesc că m-au primit și m-au tratat cu multă dragoste și cu mult respect.

Doresc să le mulțumesc într-un mod aparte câtorva prieteni profesori cu care am avut lungi discuții cu privire la dialogul teologic interconfesional și care m-au influențat într-un mod pozitiv pe parcursul anilor de studiu. Ei sunt: părintele profesor dr. Ioan Sauca, părintele profesor dr. Radu Bordeianu, profesor dr. Cecil Robeck, profesor dr. John Behr, profesor dr. Jon Ruthven, profesor dr. Pavel Riviș Tipei, profesor univ. dr. Corneliu Constantineanu, profesor univ. dr. Marcel Măcelaru și dr. Mihail Neamțu.

Un loc special în desfășurarea și realizarea acestui proiect îl ocupă profesor dr. Bradley Nassif, părintele profesor univ. dr. Stelian Tofană și profesor dr. Dănuț Mănăstireanu. Le mulțumesc pentru deschiderea de care au dat dovadă, de sprijinul și îndrumarea lor constantă, astfel că, din colaborarea noastră, s-a născut o sinceră și frumoasă prietenie. Același lucru pot să-l spun și despre președintele Academiei Române, profesor univ. dr. Ioan-Aurel Pop, care m-a ajutat să-l înțeleg mai bine pe *celălalt*. Îi mulțumesc pentru prietenia și pentru iubirea lui față de oameni și pentru că este un adevărat model de dascăl, dedicat și autentic.

Iubitei mele soții, Ana, îi mulțumesc din tot sufletul și îi sunt mereu recunoscător pentru marea ei dragoste jertfitoare și pentru sprijinul continuu pe care mi l-a oferit. Dumnezeu m-a binecuvântat nespus de mult prin faptul că a fost mereu lângă mine atât în slujirea pastorală, cât și în munca de la catedră, în cadrul Colegiului Biblic Ekklesia, la Școala Biblică din Africa și la și la Facultatea de Științe Umaniste și Sociale din cadrul Universității „Aurel Vlaicu”, din Arad. Dumnezeu ne-a binecuvântat cu cinci copii, a căror dragoste și încurajare mi-au fost întotdeauna de mare ajutor. Soției mele dragi și copiilor noștri minunați le dedic această carte și le mulțumesc din tot sufletul pentru dragostea lor față de Hristos și pentru exemplul frumos și discret de umblare continuă cu Dumnezeu.

Fratelui meu, Florin, și soției lui, Angela, dar și cumnatei mele, Rozalia, și copiilor ei minunați, le mulțumesc pentru sprijinul și dragostea lor. La fel, le mulțumesc rudelor mele, familiei Olaru din București, mai ales lui Carmen Olaru, cea vrednică și neobosită. În același fel îi mulțumesc prietenului meu de suflet, Ghiță Ricean, soției lui, Dana, și întregii lui familii. Doresc să mulțumesc Bisericii Penticostale Emanuel din Anaheim, CA, unde slujesc ca pastor asociat, și pastorului ei senior, profesor dr. Lazăr Gog, un vechi prieten și bun colaborator, care mereu m-a încurajat și m-a susținut în acest demers.

Le mulțumesc, de asemenea, celor care au făcut posibil ca acest manuscris să poată fi încredințat tiparului: profesoara Aurelia Petrule, Dorin Dumitru, pastor dr. Daniel Oprean, Steve Nemeș. În mod special, le mulțumesc celor două edituri, editurii Casa Cărții din Oradea și directorului ei, domnului Vasile Gabriel, precum și editurii Presa Universitară Clujeană, conduse de doamna Codruța Săcelean. Un cuvânt special de mulțumire se cuvine să le adresez dr. Daniel Fărcaș și dr. Dumitru Piscuc pentru îmbunătățirea textului și pentru contribuțiile lor importante în procesul de editare și stilizare, pentru încurajarea, dragostea și răbdarea pe care le-au arătat față de mine în procesul de publicare a manuscrisului.

Toată mulțumirea și toată slava I se cuvin, mai presus de toate, lui Dumnezeu!

Ovidiu Dorin Druhora,
15 noiembrie 2019
Garden Grove, CA

Cuvânt-înainte

O pledoarie pentru dialog

Lucrarea pastorului dr. Ovidiu Druhora despre ortodoxie și protestantism pe continentul nord-american este, de fapt, o pledoarie pentru dialog privit din perspectivă teologică. Alții au privilegiat dialogul sub aspect istoric, filosofic, literar, cultural etc. După argument și introducere, scrierea curge metodic, după un plan bine stabilit și judicios ales. Inițial se explică în detaliu planul lucrării, iar apoi metodologia abordării dialogului interconfesional în lumea de astăzi și în America de Nord. Sunt, de asemenea, definite conceptele folosite, sensul unor noțiuni și expresii, în așa fel încât comunicarea cu cititorul să fie cât mai eficientă. Următoarele patru capitole mari ale cărții definesc, de fapt, chestiunile fundamentale ale temei abordate: istoria dialogului ecumenic, dihotomia acestui dialog prin prisma confruntării Est-Vest, dialogul ca expresie a comuniunii Bisericii și dialogul ecumenic în fața provocărilor lumii actuale. Autorul abordează tema prin intermediul unei bibliografii extraordinar de bogate, scrise în mai multe limbi și venite deopotrivă dinspre lumea laică și cea bisericească, deopotrivă dinspre ortodoxie, confesiunile evanghelice vechi și moderne, catolicism și alte culte. Sunt aduse în atenție chestiuni aflate pe agenda teologiei creștine de multe secole și altele mult mai recente, precum, nevoia generală a dialogului dintre oameni, specificul dialogului teologic, modelul unității (unimii) Sfintei Treimi, mărturia unității, slava unității, desăvârșirea acestei unități dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, avantajele dialogului dintre tradițiile ortodoxă și protestantă, cadrul particular al dialogului religios și confesional din America de Nord și deosebirile dintre acest dialog american și cel analog european.

Autorul a reușit un lucru rar, anume să nu devină apologet, ci să rămână om de știință, unul creștin, este adevărat. A analizat minuțios

„inamicul comun”, adică secularizarea sau secularismul; a valorizat factorii care influențează dialogul, precum și părțile comune dintre ortodoxie și protestantism; a înțeles dimensiunea diacronică de abordare teologică la protestanți și cea sincronică, profesată de ortodocși; a adus în atenție instituțiile internaționale care au ca scop dialogul, apropierea și unificarea bisericilor; a adoptat, după modele cunoscute, periodizarea istoriei Bisericii în șase perioade mari; a luat referințe, de câte ori a fost nevoie, din bibliografia teologică românească, privilegiindu-i adesea pe autorii ortodocși, dar și din bibliografia laică, neferindu-se nici de poeți; a testat posibilitățile reale de apropiere dintre biserici, tratând istoricitatea mântuitorului Iisus Hristos, natura Sa dublă și interpretările (inclusiv abaterile de la dogmă) legate de această natură și consemnate de-a lungul timpului (arianism, nestorianism, apolinarism etc.); a pătruns în universul instituțional al bisericilor ortodoxe, atent la nuanțe, de la universalism până la autocefalie și de la apostolicitate până la sobornicitate; a admirat profunzimea gândirii teologice a părintelui Dumitru Stăniloae și a monahului de la Rohia, Nicolae Steinhardt. Dincolo de preluarea unor idei fertile, dr. Ovidiu Druhora a valorificat la modul original aceste idei, oferind teologiei și mișcării ecumenice contemporane sugestii foarte prețioase, venite deopotrivă dinspre ortodoxie și dinspre protestantism. Astfel, autorul nostru constată că biserica ortodoxă are biserici surori, cu o structură necentralizată, fapt prin care anumite comunități separate se pot integra în ortodoxie fără să își piardă autonomia sau că ortodoxia promovează, în esență, reconcilierea, nu asimilarea acestor comunități. Acceptă sau respectă chiar și aserțiuni care plasează biserica ortodoxă într-un fel de întâietate, în primul rând cronologică, între alte biserici: „Biserica ortodoxă, prin convingerea ei lăuntrică și prin conștiința ei de a fi, are o poziție privilegiată în acest creștinism divizat, ea este păstrătoare și martoră a tradiției Bisericii primare, cea Una și nedivizată, din care s-au desprins, prin separare, toate celelalte denominații” (citată din părintele profesor Ioan Săuca).

Un segment important din lucrare se referă la chestiunea tradiției în biserică, cu accent pe rolul constructiv al tradiției, pe deosebirile dintre tradiție și tradiționalism. Se preia astfel o zicere cu valoare de maximă, pe care nu ar trebui s-o uităm niciodată: „Tradiția este credința vie a celor morți, iar tradiționalismul este credința moartă a celor vii” (Jaroslav Pelikan). Fraza poate să le pară multora un paradox, când, de fapt, ea este

o cugetare adâncă și plină de miez. Autorul nu este deloc părtinitor față de Reforma protestantă, dimpotrivă, recunoaște deschis că Reforma a secularizat și pluralizat lumea, fără să vrea. Este analizată în detaliu, tot în contextul nevoii de dialog teologic și bisericesc, ideea și realitatea toleranței, nevoia toleranței predicate și aplicate, în contextul pluralismului tot mai accentuat, al desacralizării și al secularizării.

Fiind un cunoscător direct al civilizației americane contemporane, mai ales al culturii și al spiritualității din Statele Unite ale Americii, autorul decelează specificul acestei Lumi Noi (devenite vechi, între timp), teoretizează simbioza dintre religie și modernitate, găsește că secularismul american și-a tras seva din calitățile religiei și nu din slăbiciunile sale (cum s-a întâmplat în Europa Occidentală). De aici, extrage și deosebirile scenei americane față de scena europeană, supuse ambele, în grade și forme diferite, secularizării, cu precădere după al Doilea Război Mondial. Vede cu ochi critic, dar generos plusurile și carențele bisericilor ortodoxe din estul Europei, trecute prin tăvălugul comunist, în vremea căruia toate cultele au avut de suferit. Compară cu folos calitatea de biserici dominante sau naționale ale unor biserici ortodoxe din Europa cu situația de culte minoritare pe care o au bisericile ortodoxe din Statele Unite și Canada. Din aceste analize, extrage apoi specificul dialogului dintre aceste biserici ortodoxe și protestante de pe continentul nord-american, subliniind nevoia mai mare de solidaritate, ca și factorii care înlesnesc aceste contacte, inclusiv la nivel academic. Cartea are pasaje de o gravitate extraordinară, deoarece cuprinde adevăruri fundamentale, la care nu luăm aminte. De exemplu, constatarea că suntem singura și, poate, unica generație din lume în timpul căreia populația planetei s-a dublat, fapt care are în sine o încărcătură copleșitoare. Ea devine un *memento*: suntem miliarde și riscăm să ne pierdem unii de alții, să rătăcim pe căi străine, să ne anihilăm ca ființe și ca planetă. De aceea, soluțiile asumate conștient și menite să ne păstreze esența umană se află în dialogul inteligent și înțelept, în comunicarea pe baza ideilor și experiențelor comune, și nu în izolare, blamare sau etichetare și nici în orgoliu, dispreț sau semeție.

Ne aflăm, categoric, în fața unui produs intelectual care respectă toate regulile cercetării științifice și care poate și trebuie să fie o lectură folositoare pentru specialiștii din orice domeniu. Pastorul dr. Ovidiu Druhora nu scrie ca să facă prozelitism creștin sau confesional de niciun fel, ci scrie

ca să lărgescă sfera cunoașterii umane. Este drept că Domnia Sa face nu doar știință, ci și pledoarii morale de mare profunzime, așa cum se întâmplă în orice disciplină socio-umană. Omul de știință tinde mereu spre obiectivitate, dar rămâne și subiectiv, pentru că nu poate să scrie numai cu mintea, ci trebuie să o facă – dacă vrea să fie autentic și să aibă credibilitate – și cu sufletul. Autorul acestei admirabile cărți știe că omul este și o ființă socială și că, prin urmare, nu poate să trăiască singur, ci numai în comunitate sau în comuniune (unitate) cu alți oameni. Comunitatea aceasta este subminată de anumiți factori și stimulată sau întreținută de alții. Credința a fost și este cea mai puternică forță a coeziunii sau solidarității umane, menită să arate oamenilor felul moral, curat, adevărat, drept de a trăi împreună, întru iubire și bunătate. Unitatea întru credință s-ar putea fortifica – crede autorul – printr-o unitate a bisericilor, care nu ar putea eradică specificitatea riturilor, cutumelor și formelor particulare, dar ar conferi dialogului statutul de coagulant, de liant, de înfrățire umană, cu scopul trăirii demne a vieții pământești. Biserica s-a născut – după voia Mântuitorului și prin practica apostolilor – ca să fie una și nedespărțită, iar autorul crede, în marea sa generozitate, că, prin dialog, cultele creștine trebuie să își continue eforturile în această direcție a apropiării. Căile prin care ortodoxia și protestantismul evanghelic ar putea face pași mari spre o asemenea apropiere sunt arătate, fără ostentație și fără emfază, în această carte de învățătură a unui învățat, dăruit semenilor săi, indiferent de statutul lor social, de naționalitate sau de cetățenie, de culoare sau de gradul de cultură, indiferent de felul în care se roagă sau nu se roagă lui Dumnezeu. Cartea este o pledoarie pentru om și pentru oameni, văzuți în esența lor morală de credincioși, dăruți de Creator, care i-a făcut după chipul și asemănarea Lui, cu puterea de alegere a binelui și de creație a operelor dedicate iubirii și înfrățirii întru Hristos Domnul.

acad. prof. univ. dr. Ioan-Aurel Pop

Cluj-Napoca, septembrie 2019

Prefață

Dialogul și comuniunea prin dialog le-am pierdut demult! Ce-a mai rămas din ele sunt rămășițele postedenice exprimate în strigătul făpturii după Dumnezeuul părăsit. Iar această pierdere s-a adâncit tot mai mult în istoria zbuciumată a creștinului singular și a Bisericii divizate.

Ecoul pierderii și strigătul după „cuvânt” inundă paginile cărții de față. Autorul ei, „frate al căutării”, teologul dr. Ovidiu D. Druhora, nu se ascunde în paginile ei, ci iese cu curaj afară din ea, strigând prin intenția verbului său: Mai putem avea dialog unii cu alții?

Lucrarea de față a constituit proiectul tezei sale de doctorat, obținut la Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă. Dar ea este mai mult decât o carte ieșită dintr-un demers academic pentru dobândirea unui titlu. Este o carte a trăirilor unui suflet rănit de dialogul pierdut, în primul rând de dialogul pierdut dintre Biserici.

S-a pierdut acest dialog pentru că s-a răcit dragostea fraternă, s-a pierdut respectul reciproc și s-a cosmetizat istoria creștinismului cu surogate de istorie. Iar cererea Mântuitorului, din Rugăciunea Sa arhierască, „ca toți să fie una” (Ioan 17:21), ca o reflectare a unității treimice, a ajuns, pentru mulți, doar un slogan vehiculat în întâlniri cu motivație ecumenică fără relevanță de crez creștin.

Așa se face că autorul își situează demersul său științific tocmai la interferența dintre o întrebare logică, firească – *„cum ar fi cu puțință ca cele două tradiții, ortodoxă și protestantă, să intre într-un dialog autentic, astfel ca fiecare să ajungă să recunoască viața și harul lui Hristos în aproapele din cealaltă confesiune?”* – și posibilul ei răspuns, formulat tot în cheie ecumenică, adică evaziv, de către ambele părți, și anume: *„ne recunoaștem reciproc întrucât suntem frați întru așteptarea dragostei celuilalt!”*

Cartea de față se dorește a fi, însă, mai mult decât un demers științific în care să fie reliefat dialogul dintre cele două tradiții pe continentul

american în ultima sută de ani, așa cum sugerează titlul ei. Dincolo de relevanța ei istorică, lucrarea se vrea a fi un punct de reflecție spre înțelegerea a ceea ce unește mai mult cele două tradiții, decât le separă.

Acest fapt este cât se poate de bine conturat în chiar prima parte a lucrării, în care autorul analizează conceptul de *koinonia*, pornind de la caracterul ontologic trinitar al *koinoniei*, care trebuie să se reflecte în viața spirituală a Bisericilor, și sfârșind cu accentuarea dimensiunii ei sincronice și diacronice, care trebuie să domine esența unui dialog teologic contemporan. De altfel, *koinonia*, în interpretarea *Consiliului Mondial al Bisericilor* este – spune autorul – tocmai premisa de la care se pornește în pledoaria pentru unitate, având ca punct de plecare, general acceptat, Botezul săvârșit în numele Sfintei Treimi, adică sub autoritatea Dumnezeuului unic al Sfintelor Scripturi, text unic revelat pentru toți creștinii. Astfel că toți aceștia își proclamă dragostea și devotamentul nemijlocit față de un singur Mântuitor, Iisus Hristos, credință care ar trebui să ajute la experierea unei părtășii (*koinonia*) reale.

Numai că, este de părere autorul, acest fapt pare numai parțial adevărat, întrucât creștinii, atât cei din Vest, cât și cei din Răsărit, nu au ajuns încă la părtășia și „participarea” (*koinonia*) depline, adică la celebrarea euharistică împreună, fapt greu de realizat în contextul în care doctrina lor, în punctele ei esențiale, încă îi desparte. În primul rând, din acest punct de vedere, dialogul dintre Biserici este necesar și de dorit. Doar la masa dialogului, Bisericile se pot cunoaște mai bine, iar tradițiile lor diferite pot fi mai ușor descifrate din perspectiva creștinismului primar și a moștenirii valorilor liturgice, doctrinare și patristice ale vieții Bisericii celei nedivizate.

În acest context, perspectiva câtorva teologi de seamă din cadrul ambelor tradiții și contribuția acestora în promovarea dialogului ecumenic dintre protestantism și ortodoxie este remarcabil tratată de către autorul cărții în capitolul trei al acesteia, capitol intitulat „Dialogul interconfesional: o confruntare între Răsărit și Apus”

Analiza tradiției unei Biserici din perspectiva celeilalte îi dă demersului științific al autorului anvergura unei analize dihotomice, dar fără ca cele două tradiții să fie puse într-un contrast sau într-o antiteză imposibil de depășit. S-a dorit, astfel, evidențierea atât a spiritualității ortodoxe, cât și a celei protestante, printr-o viziune complementară. În analiza specifică, s-au făcut observații legate de câteva dogme esențiale ale creștinismului:

dogma Cuvântului Scripturii (cuvânt revelat, cu putere transformatoare asupra vieții creștinului), dogma hristologică, har și charisme în viața creștinismului timpuriu și în cel actual etc.

Așa se face că „teologia dialogului”, pentru a fi fructuoasă, ar trebui să se desfășoare doar pe axa Scriptură – Tradiție – Biserică – Dogmă, cu trimiteri, firește, mai ales la modelul creștinismului primului mileniu.

În partea ultimă a cărții, teologul Ovidiu D. Druhora și-a concentrat atenția asupra contextului societății secularizate, postmoderne, contemporane. În acest cadru de referință, se face o analiză comparativă a societății europene și a celei nord-americane, pornind de la premisa că cele două continente posedă o moștenire și o tradiție creștină comună, dată de valorile iudeo-creștine, care formează temelia istorică pe care sunt așezate ambele societăți.

Ca cele două societăți să comunice între ele, cu scopul de a cunoaște mai în amănunt ceea ce le apropie, și nu ceea ce le desparte, au nevoie de dialogul unui ecumenism permanent, autentic, dar marcat de iubire. În acest sens, fratele Ovidiu Druhora citează memorabilele cuvinte ale unui cardinal apusean, care spunea: „Pentru a ne uni, trebuie întâi să ne iubim. Înainte de a ne iubi, trebuie să ne cunoaștem unul pe celălalt.”¹

Așadar, de la ecumenismul instituționalizat, care a intrat într-un fel de „iarnă ecumenică”, și până la întâlnirile „neoficiale”, extrem de benefice, nevoia unui dialog autentic, a unui ecumenism permanent, dar unul spiritual, al rugăciunii, un „ecumenism al darurilor” este mai mult decât evidentă, crede autorul nostru.

Argumentându-și propriul său crez despre acest gen de ecumenism, dr. Ovidiu D. Druhora afirmă: „Nu este util să întreținem doar un dialog formal, numai pe hârtie, cu intenția de a realiza unificarea ideilor abstracte într-un fel de *corpus callosum* al Bisericii. Este inefficient să legăm prietenii doar cu mâna dreaptă, în timp ce cu mâna stângă să ne trimitem partenerii în iad. Căutarea adevăratului ecumenism constă în dorința de a-l accepta pe celălalt, a-l asculta cu dragoste și respect în tot ceea ce are de spus. Dialogul ecumenic înseamnă a merge către celălalt fără prejudecăți și fără resentimente, a merge către el cu inima și cu brațele deschise, cu dorința

---

1. Cardinalul Joseph Suenens citat în G.R. Keller (ed.), *Boundless Grandeur: The Christian Vision of A.M. Allchin*, Eugene, OR, Wipf and Stock Publishing, 2015, p 23.

sinceră de a învăța de la el și de a primi cu bucurie darul lui Dumnezeu pus în el.”²

Așadar, lucrarea de față oferă noi perspective pentru dezvoltarea unui dialog ecumenic dintre bisericile creștine atât în prezentul postmodern, cât și într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat de valorile creștine. Depășirea provocărilor și a obstacolelor actuale, aflate în calea dialogului, nu poate fi realizată decât în *koinonia respectului reciproc, a dragostei nefățarnice și a experienței comune a lucrării Duhului Sfânt*.

Având în vedere toate cele spuse, cartea de față concentrează în paginile sale, din punctul meu de vedere, crezul autorului ei, un „creștin fără viclesug”, într-o reflecție cu putere de imperativ: *Dialogul, pentru a nu rămâne doar deziderat, trebuie să fie deja aspirația împlinită în koinonia cu ființa celuilalt!*

În încheiere, fascinat de crezul, de provocările, de perspectiva înnoitoare față de dialogul prezentului și de cel al viitorului dintre bisericile creștine, de puterea argumentativă a ideilor lansate de către autor, de sinteza făcută unor teze ale unor teologi de marcă etc., nu pot să spun despre această carte decât atât: *Cinste autorului ei și aplecare spre reflecțiile și sintagmele ei imperative, din partea cititorului!*

pr. prof. univ. dr. Stelian Tofană
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Cluj-Napoca,
la Sărbătoarea Sf. Dimitrie,
octombrie 2019

---

2. „Dialogul ecumenic înseamnă, mai cu seamă, o experiență duhovnicească de schimbare a darurilor, fiecare participant aduce la masa dialogului mai multe daruri. Când oferim aceste daruri, noi nu pierdem aceste daruri, ci, dimpotrivă, ne îmbogățim. Adevăratul dialog ecumenic nu este un simplu schimb de idei, el este mai ales și întotdeauna un schimb de daruri”, cf. Paul D. Murray, *Receptive Ecumenism and the Call of Catholic Learning*, Oxford, Oxford University Press, 2008, p 26–27.

Abrevieri

AAR	<i>American Academy of Religion</i> <i>Academia Americană de Religie</i>
ACOB	<i>Assembly of Canonical Orthodox Bishops</i> <i>Adunarea Episcopilor Ortodocși Canonici</i>
ACUTE	<i>Evangelical Alliance Commission on Unity and Truth among Evangelicals</i> <i>Comisia Alianței Evanghelice pentru Unitate și Adevăr între Evanghelici</i>
WEA/	<i>World Evangelical Alliance</i>
AEM	<i>Alianța Evanghelică Mondială</i>
AEE	<i>European Evangelical Alliance</i> <i>Alianța Evanghelică Europeană</i>
BOR	<i>Biserica Ortodoxă Română</i>
NCC	<i>National Council of Churches</i> <i>Consiliului Național al Bisericilor</i>
CEC	<i>Conference of European Churches</i>
CBE	<i>Conferința Bisericilor Europene</i>
EKD	<i>Evangelische Kirche in Deutschland</i> <i>Biserica Evanghelică Germană</i>
EMEU	<i>Evangelicals for Middle East Understanding</i> <i>Evanghelici pentru Înțelegerea Orientului Mijlociu</i>
ETOG	<i>Eastern Orthodox Theology Group</i> <i>Grupul Teologic Ortodox Răsăritean</i>
GTE	<i>Evangelical Theology Group</i> <i>Grupul Teologic Evanghelic</i>
ICOS	<i>Institute for Christian Orthodox Studies</i> <i>Institutul pentru Studii Creștin-Ortodoxe</i>
LOI	<i>Lausanne Orthodox Initiative</i> <i>Inițiativa Ortodoxă Lausanne</i>

NCCUSA	<i>National Council of Christ Churches in the USA</i> <i>Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din SUA</i>
OCA	<i>Orthodox Church in America</i> <i>Biserica Ortodoxă din America</i>
OTSA	<i>Orthodox Theological Society in America</i> <i>Societatea Teologică Ortodoxă din America</i>
SCOBA	<i>Standing Conference of Canonical Orthodox Bishops in the Americas</i> <i>Conferința Permanentă a Episcopilor Ortodocși din Americi</i>
SSEOE	<i>Society for the Study of Eastern Orthodoxy and Evangelicalism</i> <i>Societatea pentru Studiul Ortodoxiei și al Evanghelismului</i>
SID	<i>Society for Interconfessional Dialogue</i> <i>Societatea pentru Dialog Interconfesional</i>
WCC/ CMB	<i>World Council of Churches</i> <i>Consiliul Mondial al Bisericilor</i>

Argument

Prezenta lucrare își propune să contribuie prin demersul ei științific la optimizarea dialogului interconfesional. Cercetarea se limitează la examinarea literaturii teologice recente, a documentelor și consultațiilor care au avut loc, cu precădere, pe continentul nord-american, cu referire la viața spirituală a celor două tradiții creștine, pe o perioadă de timp bine determinată¹. Această perioadă acoperă peste o sută de ani, o perioadă situată cronologic între 1910 și 2018. Demersul cercetării pornește de la premisa că dialogul ecumenic este un deziderat născut din spiritul dragostei creștine și al respectului reciproc, care își definește sensul și relevanța în rugăciunea Mântuitorului Hristos cu privire la unitatea creștină și misiunea Bisericii pentru lumea contemporană (Ioan 17:21). Lucrarea, structurată în cinci capitole, se situează la confluența dintre interogația următoare și răspunsurile ei posibile: *cum este cu putință ca cele două tradiții să intre într-un dialog autentic, astfel încât să ajungă să recunoască viața și harul lui Hristos în aproapele din cealaltă confesiune?*

Prima parte definește o paradigmă de interpretare ca metodologie a dialogului interconfesional. Primul concept care a fost pus în discuție a fost conceptul de *koinonia*. Am început cu acest concept din dorința de a contura universul de comunicare sacramentală, pornind de la caracterul ontologic trinitar al *koinoniei*, până la dimensiunea ei sincronică și diacronică; am încercat, totodată, așezarea și reșezarea ei în centrul dialogului teologic, de-a lungul parcursului ecumenic modern și contemporan.

Tot în cadrul acestui capitol, am analizat dezideratul unității Bisericii în lumina câtorva texte fundamentale ale Noului Testament care slujesc ca

---

1. Cercetarea de față pune față în relația dintre Biserica Ortodoxă și cea protestantă, în cadrul celei de-a doua include toate confesiunile ce fac parte din protestantism. De asemenea, chiar dacă fondul principal al lucrării analizează relația dintre cele două tradiții creștine pe continentul nord-american, ea aduce în discuție și contribuțiile unor teologi din spațiul ortodox și protestant european.

model de unitate în diversitate: rugăciunea de Mare Arhiepiscopul a Domnului Iisus Hristos, din Ioan 17 (modelul unimii, mărturia unimii, slava unimii și desăvârșirea unimii). S-a făcut o analiză comparativă a realizării și păstrării acestei unități în contextul istoric al Sinodului de la Ierusalim și al interpretării unității din perspectiva teologiei pauline (Faptele apostolilor 15 și Galateni 2).

În încheierea primei părți, am dorit să evidențiem câteva elemente de teologie a dialogului, oferind un model pentru o paradigmă de interpretare a dialogului. S-a urmărit entitatea cvadridimensională a dialogului: dimensiunea antropologică, paradigmatică, epistemologică și hermeneutică ale dialogului, arătând că, în procesul dialogului, se produce o progresie antropomorfă a partenerilor de dialog, pentru că are loc un proces de *informare* – *formare* și chiar *transformare* a celor implicați în această experiență.

Am concluzionat cu o analiză comparativă a unei hermeneutici antice sau clasice, în contrast cu o hermeneutică modernă și contemporană, subliniind eșecul celei din urmă și relevanța celei dintâi.

Partea a doua propune o incursiune în timp, subliniind anumite evenimente esențiale din punct de vedere istoric și teologic în cadrul dialogului dintre cele două tradiții în spațiul nord-american, și nu numai. S-a oferit spre comparație atât perspectiva bisericii ortodoxe, cât și perspectiva protestantismului evanghelic. Au fost trecute în revistă inițiativele de dialog mai semnificative, pornind de la *Consiliul Mondial al Bisericilor* (WCC) și până la inițiativele mai recente, ca *Inițiativa Ortodoxă Lausanne* (LOI), inițiativele numeroaselor societăți de dialog, precum și inițiativele academice din cadrul diferitelor universități.

În finalul acestei secțiuni importante, am prezentat perspectiva câtorva teologi de seamă din cadrul ambelor tradiții și contribuția acestora la promovarea dialogului ecumenic. Unul dintre pionierii acestui dialog, în contextul nord-american, dintre protestantismul evanghelic și ortodoxie, este teologul ortodox Bradley Nassif, profesor la North Park University, Chicago, IL, figură marcantă, de talia omologilor săi ortodocși din cadrul WCC, profesorul Ion Bria, Ioan Sauca și Viorel Ioniță. Nu am omis să ne referim măcar în treacăt la *Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe*, care s-a întrunit pe insula Creta în luna iunie 2016. Considerăm această întâlnire ca fiind una importantă, chiar dacă nu a reușit să întrunească toate

caracteristicile unui sinod ecumenic clasic. Întâlnirea poate reprezenta un prim pas către alte întâlniri și comunicări importante.

A treia parte a lucrării cuprinde studierea și analiza celor doi parteneri de dialog, analiza aceasta fiind făcută atât din perspectiva spiritualității răsăritene, cât și a celei apusene. Conceptul binar, dihotomic folosit aici nu urmărește situarea celor două tradiții într-un contrast sau într-o antiteză imposibil de depășit. S-a dorit evidențierea atât a spiritualității ortodoxe, cât și a celei protestante evanghelice. În analiza specifică, s-au făcut observații legate de câteva dogme esențiale ale creștinismului: dogma Cuvântului Scripturii (care transformă prin cateheză sau ucenicie), dogma hristologică, har și charisme (în creștinismul timpuriu și în contextul actual). Trebuie menționat aici că, în tradiția protestantă evanghelică, majoritatea confesiunilor se definesc teologic ca cesaționiste (cesaționismul fiind un curent teologic care consideră că manifestarea charismelor a încetat cu primul veac creștin).

Excepție de la această poziție fac mișcările penticostală și charismatică, mișcări care, asemenea bisericii ortodoxe, înțeleg și îmbrățișează pe deplin harul care lucrează în Biserică prin Hristos, dar și complementaritatea darurilor, arătate mai ales în sfintele taine, prezente în viața Bisericii și în slujirea charismatică cu sau prin aceste daruri. Această prezență însă este manifestată întotdeauna în Biserică, și niciodată în afara ei, pentru că ea evidențiază lucrarea Duhului Sfânt, și niciodată doar calitățile speciale ale vreunui credincios.

Partea a patra constituie un segment esențial al lucrării, pentru că oferă perspectiva întoarcerii la Ființa unică a Bisericii. Teologia dialogului în contextul Ființei unice a Bisericii operează pe axa Scriptură – Tradiție – Biserică, cu trimitere, mai ales, la modelul creștinismului primului mileniu. Biserica, Trupul mistic a lui Hristos, este cea mereu „Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică Biserică”.

Acest capitol propune o abordare *atipică*. Sunt analizate cu atenție cele două sinteze: sinteza neopatristică și sinteza neoevanghelică, dar, în final, se apreciază că poziționarea corectă este cea de dinainte de schismă, și nu cea de după aceasta – înțelegând faptul că adesea, în urma schismelor, s-au oferit sinteze și analize care încercau să încorporeze noua identitate (cea de după schismă) ca pe o nouă configurație istorică sau teologică care urma să fie acceptată. În acest capitol s-a arătat cu insistență care este rolul

bisericii ortodoxe în promovarea dialogului ecumenic. Necesitatea și responsabilitatea bisericii ortodoxe de a rămâne și de a conduce acest dialog ecumenic către adevăratul ecumenism. S-a apreciat și s-a pus în valoare poziția părintelui Dumitru Stăniloae față de dialogul interconfesional, mai ales prin reflecția teologică și dezvoltarea conceptului de „sobornicitate deschisă”.

Partea a cincea și ultima a lucrării s-a focalizat asupra contextului societății secularizate, postmoderne (postcreștine) contemporane. Luând în considerare mediul extrem de volatil al societății contemporane, s-a făcut o analiză comparativă a societății europene și a celei nord-americane, pornind de la premisa că aceste două continente au o moștenire comună prin valorile iudeo-creștine care stau ca temelii istorice ale ambelor societăți. O analiză asupra contextului postmodern, în care secularizarea și radicalismul religios ridică probleme delicate și dificile, este nu doar necesară, ci și obligatorie. S-a subliniat în acest capitol rolul pe care trebuie să îl joace dialogul ecumenic prin „actorii” existenți (organizații și inițiative) mai vechi sau mai noi, pe continentul european și pe cel nord american.

Adevăratul și falsul ecumenism se află într-o continuă rivalitate. De la ecumenismul instituționalizat, care a intrat într-un fel de „iarnă ecumenică” și până la întâlnirile „neoficiale”, extrem de benefice, este evidentă nevoia unui dialog autentic, nevoia unui ecumenism permanent, un ecumenism spiritual, un ecumenism al rugăciunii. În ultimii ani, conceptul de „ecumenism receptiv” este cel mai mult adus în discuție, fapt pentru care am ales și noi să insistăm asupra lui.

În partea finală a capitolului cinci am prezentat un studiu de caz din România, pe care l-am intitulat „ecumenism în spatele gratiilor”. Acest studiu de caz evocă suferința creștinilor din perioada dictaturii comuniste. Capitolul se încheie cu prezentarea factorilor de influență seculară și mai ales cu prezentarea factorului euristic – acest fapt conferă lucrării noastre un caracter specific – în cadrul acestei lucrări, aducând la lumină, prin acest experiment empiric, informațiile obținute prin interviurile luate mai multor personalități din sânul protestantismului evanghelic și al ortodoxiei (teologi, clerici, laici) și prin răspunsurile acestora la problematica actuală a dialogului ecumenic de pe continentul nord-american. În răspunsurile lor, se face analiza contextului nord-american, se prezintă provocările

majore în calea dialogului și se oferă soluții extrem de valoroase pentru viitor. (Câteva din aceste răspunsuri sunt prezentate în Anexă.)

În concluzie, ne-am străduit să oferim noi perspective pentru dezvoltarea dialogului în viitor și pentru depășirea provocărilor și obstacolelor actuale aflate în calea dialogului. Omul și comunitatea în care se formează ca ființă individuală se definesc în mod existențial, atât pe verticala relației **cu divinitatea**, cât și pe orizontala conviețuirii sale **cu aproapele**, într-o permanentă cheie dialogică. Ființa umană a fost creată de Dumnezeu și programată ontologic pentru acest dialog, care îl definește și în care se regăsește permanent, mai împlinit și mai transfigurat.

Concluziile rezumă contribuția esențială a lucrării de față prin „firul roșu” care traversează întreaga lucrare, și anume conceptul organic care se regăsește la orice pas: *koinonia* ca dar – unirea în rugăciune și lucrare, ca inițiativă a Duhului Sfânt – dialogul istoric ca aspirație și deziderat creativ – dihotomia înțeleasă drept complementaritate și responsabilitate față de ceea ce lipsește încă, înțelegând că toate acestea se întâlnesc, se conjugă și se împlinesc prin „comuniunea (*koinonia*) cu Ființa Unică a Bisericii”.

Introducere

„Doamne Iisus Hristoase, dă-ne nouă Duhul Tău cel Sfânt care să reverse în inimile noastre iubirea dumnezeiască! Atunci ne vom cunoaște unii pe alții așa cum ne cunoaște Tatăl nostru: fără vâl, fără judecată, fără neîncredere. Auzi rugăciunea noastră și fă ca, dincolo de toate crucile, de toate chinurile, de toate închisorile, toate făpturile să se bucure unele de altele și să Te bucure pe Tine, în lumina unei comuniuni nesfârșite. Ție, dumnezeiască Treime, fie slava acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.”¹

Am crescut în România, într-o familie de credincioși ortodocși, iar în perioada anilor de liceu am început să frecventez adunările evanghelice, mai ales pe cele baptiste și pentecostale din zona Bihor, Cluj și Sălaj. Caracteristic exuberanței vârstei unui adolescent, am fost fascinat de aceste adunări de rugăciune, de simplitatea lor, de zelul cu care se predica evanghelia pocăinței și de experiența reală a înnoirii vieții, la nivel personal și colectiv. Am rămas profund impresionat de rolul central pe care îl joacă Evanghelia și persoana Domnului Iisus Hristos în slujba de închinare din cadrul acestor adunări și în viața credinciosului evanghelic. De-a lungul anilor, m-am străduit să păstrez acest zel evanghelic și să-l pun în concordanță cu viața duhovnicească contemplativă, cu misterul închinării liturgice și cu semnificația vieții sacramentale, așa cum le-am perceput în biserica ortodoxă, în care am crescut (crediința bunicii din partea tatălui, foarte devotată și activă în adunările Oastei Domnului, a avut un profund impact asupra formării mele în copilărie și adolescență). Am realizat că, în altarul bisericii, pe sfânta masă, este aceeași Evanghelie, iar Iisus Hristos, Pantocrator, este Cel care guvernează întreaga viață a Bisericii, sintetizat

---

1. Dumitru Stăniloae, M.-A. Costa de Beauregard, *Mică dogmatică vorbită: dialoguri la Cernica*, trad. Maria-Cornelia Ică, ed. a III-a, Sibiu, Deisis, 2007, p. 225.

în frumusețea sfintei liturghii. Caracterul personal, biografic, studiul aprofundat al celor două tradiții creștine m-au condus la convingerea că aceste două expresii de credință creștină, ortodoxă și protestantă, pot și trebuie să se afle într-un dialog armonios, benefic pentru amândouă tradițiile.

De douăzeci și șapte de ani locuiesc în Statele Unite ale Americii, unde, de asemenea, am observat și am studiat experiențele dialogului dintre cele două tradiții, cea evanghelică și cea ortodoxă. Convingerea necesității dialogului mi-a fost întărită, având șansa să particip la întâlniri interconfesionale și chiar să organizez, ca pastor, în spațiul bisericii evanghelice unde slujesc, întâlniri anuale de dialog, la care am invitat teologi și clerici ai bisericii ortodoxe române și americane².

O întâlnire de dialog teologic interconfesional presupune un efort din partea a două (sau mai multe) comunități, în scopul unității tematicе, pentru abordarea subiectelor teologice și doctrinare de interes comun, cu intenția de a observa și de a învăța unii de la alții în privința diferențelor și practicilor lor comune. Scopul acestor întâlniri este variat, de la dorința de a învăța unii despre alții, la dorința de a avea anumite proiecte sociale și de caritate comune, până la dorința de apropiere doctrinară și eclezială, în speranța unității de credință și mărturie, așa cum a fost ea exprimată în rugăciunea de Mare Arhiereu a Domnului Iisus Hristos, făcută în noaptea în care a fost vândut, cu câteva ceasuri înainte de moarte³.

Lucrarea de față urmărește așadar metodologia acestui dialog, având ca spațiu de analiză și exemplificare tradiția protestant-evanghelică în dialog cu tradiția ortodoxă, pe continentul nord-american, precum și istoria recentă a acestui dialog, în special perioada cuprinsă între 1910 și până în prezent. La prima vedere, aceste două tradiții par a fi diametral opuse, iar un dialog teologic între ele pare la rândul lui aproape imposibil de realizat⁴.

2. În anul 2011, a luat ființă, în cadrul Bisericii Emanuel din Anaheim, CA, *Societatea pentru Dialog Interconfesional/Society for Interconfessional Dialogue* (SID), în care autorul prezentei lucrări a organizat întâlniri anuale de dialog interconfesional, cu participarea unor teologi ortodocși din România și din Statele Unite.

3. Ioan 17:21: „Dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvântul lor. Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis.”

4. În 2004, apare lucrarea *Three Views on Eastern Orthodoxy and Evangelicalism*, coordonată de James Stamboulis, col. Counterpoints, Grand Rapids, MI, Zondervan, 2004. Cartea a apărut deja la a doua ediție și în limba română sub titlul Bradley Nassif et al., *Ortodoxie și evangheliism: trei perspective*, trad. Iulia-Ligia Mănăstireanu, Oradea, Casa Cărții, 2015. În această lucrare sunt prezentate pe larg cele trei perspective în care teologi ortodocși

Cercetarea acestui subiect presupune obiective specifice: în primul rând, cercetarea se concentrează pe dialogul dintre aceste două tradiții, creând astfel posibilitatea de aprofundare și limitare la sfera restrânsă a dialogului. Apoi se evidențiază modul unic în care fiecare tradiție înțelege să se angajeze în dialog, sursele la care recurge fiecare și modalitatea de interpretare a acestor surse. Se poate astfel observa modul de formulare a argumentelor și declarațiile constitutive pentru dialog la fiecare tradiție, fie că este vorba de nivelul de convergență, fie că este vorba de consens sau divergență între partenerii de dialog, urmărindu-se evaluarea obiectivă a fiecărui demers. În al treilea rând, fiind o lucrare de pionierat⁵, terenul de investigație fiind așadar neexplorat, nu se fac trimiteri și referințe la un model de analiză deja existent. Excluzând pretenția de a fi epuizat subiectul sau de a-l fi analizat în mod exhaustiv⁶, lucrarea va deschide o perspectivă spirituală pentru studii și aprofundări ulterioare.

Un corolar al acestor observații preliminare este dat de modul în care partenerii de dialog înțeleg să interpreteze și să aplice conceptul „apostolicității” Bisericii⁷. Vom schița profilul acestui dialog ținând cont de cadrul istoric, geografic, social și cultural, atât de fluid pe continentul nord-american. Studiul se va corela – ținând cont de exigențele actuale ale unei analize și interpretări din perspectivă creștină, ale societății secularizate și ale contextului postmodern actual – cu toate obstacolele și tensiunile care apar în calea dialogului.

Cu toate că, la începutul anilor de studiu, teza s-a concentrat mai mult pe dialogul teologic din spațiul continentului nord-american, la

---

și evanghelici analizează și evaluează posibilitatea acestui dialog între cele două confesiuni creștine.

5. Acest dialog dintre ortodocși și evanghelici cu accente pe continental american nu a făcut încă, până la această dată, obiectul vreunui proiect de cercetare academică de nivel doctoral.

6. S-au efectuat studii asemănătoare în spațiul dialogului dintre ortodoxie și romano-catolicism. Vezi, de pildă, conferința anuală *Oriental Lumen*. De asemenea, există studii asupra dialogului dintre biserica luterană și biserica romano-catolică, un dialog care a început în anul 1964, înainte de Vatican II. Vezi: Paul Empie, *Lutherans and Catholics in Dialogue*, Philadelphia, PA, Fortress Press, 1981.

7. Apostolicitatea Bisericii este conceptul care definește modul în care Biserica (sau mai multe biserici/comunități) înțelege să-și afirme identitatea și să-și săvârșească misiunea, în continuarea Bisericii Apostolice, numite, mai târziu, *Cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Biserică*.

recomandarea expresă a părintelui decan și a profesorului coordonator, mi-am extins aria cercetării și asupra dialogului în contextul european și cel românesc.

În final, dorim să definim un model care să constituie un exemplu pozitiv, un cadru general în care interpretarea și aplicarea conceptului de „Ființă Unică a Bisericii, a Comuniunii Bisericii” să capete noi valențe de interpretare și înțelegere. În esență, unitatea Bisericii constituie obiectivul de bază al dialogului ecumenic pe parcursul istoriei, pornind și revenind permanent la dezideratul rugăciunii Domnului Iisus Hristos, rostită în grădina Ghetsimani cu câteva ceasuri înainte de patima Sa (Ioan 17:21).

Capitolul 1

Metodologia dialogului interconfesional: o paradigmă de interpretare

În acest capitol vom urmări valențele pe care le are conceptul de dialog interconfesional. De asemenea, vom expune modul de concepere a proiectului de cercetare, subliniind metodologia de lucru și preocuparea față de dialogul teologic și ecumenic, în general, precum unele concluzii și considerații personale, în particular.

Această modalitate de abordare a dialogului propune paradigma sau cheia de interpretare a întregului proiect de cercetare¹. Conform gândirii creștine, ființa umană a fost creată de Dumnezeu cu nevoia de comunicare și comuniune, dar și cu capacitatea de a o realiza. Aceste trăsături duhovnicești sunt însumate prin conceptul de *koinonia*² și își găsesc cele mai diverse forme de exprimare în spațiul dialogului. Fie că este la nivel personal sau la nivel colectiv, dialogul sau comunicarea se realizează simultan, la mai multe niveluri. Acest adevăr demonstrează faptul că putem vorbi de un „spectru al comunicării”³, care poate varia în intensitate, în funcție de contextul istoric, cultural sau spiritual al părților aflate în dialog.

---

1. Prin „paradigmă” de interpretare înțelegem principiul general valabil pe parcursul cercetării și care se aplică epistemic la modul de analiză și interpretare a materialelor studiate, surselor, întâlnirilor, studiilor de caz etc.

2. *Koinonia* (gr.): comuniune, comunicare, relaționare interpersonală. Este un concept care subliniază calitatea unei relații. Termenul este folosit de douăzeci de ori în Noul Testament și apare pentru prima dată în contextul comunității creștine primare, la sărbătoarea pogorării Duhului Sfânt din Faptele apostolilor 2:42: „stăruiau în învățătura apostolilor și în împărțășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni”.

3. Modul în care folosim aici termenul „spectru” sau sintagma „univers de comunicare” definește diversitatea și complexitatea actului de comunicare. *Spectrum* (lat.): imagine, apariție, proiecție cu multiple valențe de manifestare (dispersarea luminii albe prin intermediul unei prisme; în optică, termenul a fost introdus de Isaac Newton cu referire la frecvența și intensitatea de dispersare a undelor de lumină).

Dacă limităm amplitudinea dialogului (*dia-logos*-ului) doar la transmiterea de informații, ometem esența procesului de comunicare. Trebuie luat în considerare faptul că fiecare entitate angajată în dialog va exercita o anumită influență asupra celuilalt. Aceasta influență trebuie evaluată în mod diferențiat, prin urmare vom putea vorbi despre comunicarea unuia „cătrel” celălalt sau a unuia „cu” celălalt, ba chiar a unuia „pentru” celălalt. Acest mod de înțelegere demonstrează faptul că avem de-a face cu un fenomen de influențare reciprocă a părților angajate în dialog. În acest context, realizăm că dialogul și comunicarea definesc o practică complexă de interacțiune între două sau mai multe entități, care, pe lângă fenomenul de strictă „informare”, oferă posibilitatea experimentării deopotrivă a fenomenul de „formare”, astfel ca, în final, să putem vorbi chiar de o anumită „transformare” care se produce în toți partenerii de dialog⁴.

Actul de comunicare nu reprezintă doar suma ideilor sau atitudinilor transmise, ci ea trebuie înțeleasă ca fiind procesul prin care se definesc relații sociale, se nasc, se solidifică și conduc la coeziunea socială, culturală sau duhovnicească. Privită astfel, comunicarea este forța motrice care promovează formarea identității umane, dar și transformarea personalității, la nivel individual și colectiv.

Înțelegerea conceptului de paradigmă dialogică va descifra taina comuniunii și complexitatea comunicării, urmărind eficiența acesteia și capacitatea ei de a influența entitățile implicate în dialog, atât la nivel individual, cât și la nivel de grup. Evenimente istorice, studii de caz, comunicări și conferințe de dialog vor fi trecute prin prisma acestei paradigme de interpretare și de evaluare a dialogului ecumenic.

În dialogul dintre evanghelici și ortodocși, se constată o variație a intensității dialogice și relaționale. Acest vector de intensitate este caracteristic dialogului teologic duhovnicesc și definește un spectru relațional specific în „universul comunicării”. Acest vector de intensitate relațională este cel care permite așezarea vastei palete de relații sub o singură mare taină, și anume taina „întâlnirii” sau a „regăsirii” celuilalt, în Hristos și prin Hristos.

---

4. Tripletă Informare – Formare – Transformare, este un concept care pornește de la premisa că Biserica de astăzi se găsește în contextul unei societăți pluraliste, în care diversitatea religioasă este o trăsătură fundamentală. De asemenea, dialogul în acest context obligă la o nouă abordare, o nouă înțelegere a misiunii creștine în societatea contemporană. Vezi David Lochhead, *The Dialogical Imperative: A Christian Reflection on Interfaith Encounter*, Maryknoll, NY, Orbis Books, 1988, p. 2.

În cuprinsul acestei lucrări, se vor studia, comparativ, diferitele modele de dialog ecumenic⁵: modelul WCC (*Consiliului Mondial al Bisericii*)⁶, modelul Vatican (abordarea Bisericii Romano-Catolice)⁷, modelul ortodox (ilustrat prin modelul *exemplar* în dialogul dintre BOR și EDK)⁸, modelul evanghelic (Societatea de Studii pentru Ortodoxie și Evangheliism, din Statele Unite)⁹.

În abordarea dialogului se va prezenta o teologie **a priori**, „pentru” dialog (în pregătirea dialogului), o teologie angajată în dialog (rezultată pe parcursul conversației) și, desigur, o teologie **a posteriori**, „după” (care se concretizează în urma dialogului). Această progresie logică configurează „cercul” hermeneutic al procesului complex pe care îl parcurge fenomenul unei reale comunicări¹⁰.

S-a considerat multă vreme că aparținătorii celor două tradiții creștine, ortodoxă și protestantă, au prea puține lucruri în comun ca să fie justificată întâlnirea lor la masa dialogului¹¹. Însă, creștinii, protestanți și evanghelicii,

---

5. Multiculturalismul și diversitatea lui religioasă oferă un ecosistem mult mai larg în contextul nord-american. Acest gen de dialog implică înțelegerea elementară a faptului că orice dialog nu are loc în vid, dialogul se circumscrie ca parte integrantă a unui peisaj mult mai vast al biosferei nord-americe, cu economia, societatea și cultura ei globalizată. Mark A. Noll și James Turner, *The Future of Christian Learning: An Evangelical and Catholic Dialogue*, Grand Rapids, MI, BrazosPress, 2008, p. 71–72.

6. Vezi mitropolitul Chrysostomos – Georges Savvatos, „Orthodox Dialogue with the Roman-Catholic Church”, în *Orthodox Handbook on Ecumenism*, Oxford, Regnum Books, în cooperare cu WCC Publications, 2014, p. 447–449.

7. Walter Kasper, *Harvesting the Fruits: Basic Aspects of Christian Faith in Ecumenical Dialogue*, New York, Continuum International Publishing, 2009.

8. Constantin Pătuleanu, *Teologia ecumenică, istoria și evaluarea dialogului teologic bilateral dintre EKD și BOR, cu publicarea comunicatelor finale*, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 2006.

9. Vezi Bradley Nassif, „Teologia evanghelică a bisericii ortodoxe”, în Bradley Nassif et al., *Ortodoxie și evangheliism: Trei perspective*, p. 51–121.

10. Cei mai mulți specialiști care configurează dialogul preferă metafora *cercului* pentru a ilustra hermeneutica dialogului teologic. Vezi prefața la ediția în limba română a cărții *Ortodoxie și evangheliism: Trei perspective*, unde părintele profesor Stelian Tofană îl citează pe unul din actorii principali ai dialogului prezentați în carte, anume pe Bradley Nassif, reprezentantul poziției ortodoxe: „Și, ca să putem învăța unii de la alții, cred că ar trebui să reflectăm mai mult la cele două analogii îndrăznețe propuse de Bradley Nassif: cercurile concentrice și copacul și sămânța. Cercul mai mic (evanghelicii), care cuprinde doctrinele de bază, esențiale și comune celor două entități, și cercul mai mare (ortodoxii), care include doctrinele considerate de ortodocși esențiale, dar pe care evanghelicii adesea le ignoră.” Stelian Tofană, „Introducere”, în Bradley Nassif et al., *Ortodoxie și evangheliism: Trei perspective*, p. 13.

11. Edmund J. Rybarczyk, *Beyond Salvation: Eastern Orthodoxy and Classical Pentecostalism on Becoming Like Christ*, Eugene, OR, Wipf & Stock Publishers, 2004, p. 3. Rybarczyk scrie următoarele: „când cineva îi examinează mai serios pe aceștia și istoria lor, nu se

recunosc deopotrivă Crezul niceo-constantinopolitan¹², exprimând în comun cu ortodocșii mai multe convingeri decât se apreciază la o primă analiză, una esențială fiind intensitatea dragostei lor față de persoana Mântuitorului Iisus Hristos, precum și o agendă socio-morală comună, în scopul protejării valorilor iudeo-creștine. În fața inamicului comun, secularismul, trebuie să ia atitudine toți credincioșii, indiferent de confesiune. Creștinii trebuie să își unească forțele pentru neutralizarea acestui inamic comun, care periclitează pacea și armonia societății contemporane. În post-modernism, această stare de fapt se caracterizează prin absența adevărilor absolute¹³. Relevante sunt în acest sens cuvintele părintelui profesor Stelian Tofană: „Trăim un timp în care toți creștinii trebuie să strângem rândurile, nu mai cred că trăim un timp confesional, cred că trăim acum un timp misionar, de promovare a valorilor creștine și a Evangheliei lui Iisus, care nu poate fi promovată doar la nivel confesional. Evanghelia nu mai poate fi apărată confesional, ea trebuie adusă în centru atenției publice, în centrul lumii, Hristos trebuie așezat în centru. Acesta trebuie să fie efortul nostru comun, al tuturor.”¹⁴

Pe parcursul acestei lucrări, ne vom strădui să clarificăm etapele de dialog încadrate în acest univers relațional și corelarea paradigmei de interpretare propusă cu factorii interni și externi de influență socio-culturală.

Angajarea în dialog duce la o aprofundare a cunoașterii celuilalt, la înțelegerea complexității lumii din care acesta vine, proces și angajare care conduc la transformarea noastră la nivel identitar¹⁵. Acest concept ne va

---

poate să nu observe că ei arată tendințele și caracteristicile a ceea ce, după cel mai exact etalon, poate fi considerat mistic ... În pofida naturii mistice care le caracterizează pe amândouă, aceste două grupuri știu puțin sau nu știu nimic unul despre celălalt.”

12. Jean Calvin, *Învățătura religiei creștine*, trad. Elena Jorj și Daniel Tomuleț, 4, 9, 8, vol. II, Oradea, Cartea Creștină, 2003, p. 348: „Noi suntem gata să acceptăm și să respectăm ca sfinte primele concilii, ca cele de la Niceea, Constantinopol, Efes I, Calcedon și altele asemănătoare, care erau preocupate de combaterea erorilor în măsura în care ele nu deviază de la învățăturile credinței”. Textul este citat de Michael Horton, „O perspectivă evanghelică”, în Bradley Nassif *et al.*, *Ortodoxie și evangelism*, p. 155–156.

13. Josiah Tranthum, interviu, 22 aprilie 2016, Arhiva SID, Anaheim, CA.

14. Aceste idei îi aparțin teologului ortodox Stelian Tofană care le-a exprimat în interviul acordat de acesta televiziunii creștine Credo TV, împreună cu Organizația Creștină Agape, organizație sub egida căreia distinsul teolog susține conferințe despre familie care se bucură de un mare succes și de o reală apreciere în România, atât în spațiul ortodox, cât și în cel evanghelic.

15. Transformarea identității tuturor partenerilor de dialog este provocarea ontologică a persoanei și a nevoii sale întru devenire și împlinire, iar aceasta se întâmplă doar atunci când persoana intră în comuniune cu celălalt și cu Biserica (cu comunitatea).

ghida în demersul de analiză a consecințelor dialogului teologic. În ce mod a fost influențată identitatea evanghelicilor prin comunicarea cu ortodocșii și viceversa? Pe lângă factorii de influență pentru deschiderea spre dialog, mai apare un set de factori determinanți pentru consecințele lui identitare, la nivel de comunitate. Vom căuta stabilirea unei corelări între metodologia de cercetare și materialul de studiu, urmărind relația corectă dintre operele studiate și metoda hermeneutică de interpretare.

Desfășurarea dialogului pe cele trei dimensiuni (informare – formare – transformare) produce transformări psiho-afective până la nivel identitar. Cele trei dimensiuni ale dialogului sunt importante doar în măsura în care determină transformarea ființei pe dimensiunea relației divino-umane și pe dimensiunea relației inter-umane.

Deschiderea spre dialogul cu ortodocșii a fost încurajată și de faptul că mulți dintre absolvenții institutelor teologice ale evanghelicilor au fost admiși la masterat sau în școlile doctorale ortodoxe. Urmând aceste programe academice, tinerii teologi au dobândit o înțelegere complexă a sinoadelor ecumenice în istorie, au reușit să aprofundeze conceptele de sobornicitate a Bisericii și a doctrinei ortodoxe în ansamblul ei. Tot mai mulți teologi evanghelici înțeleg azi că tezaurul literaturii patristice este de actualitate, că el aparține deopotrivă Bisericii primului mileniu, cea nedivizată, dar aparține și Bisericii contemporane, indiferent de confesiunea ei¹⁶.

1.1. *Koinonia* ca paradigmă de interpretare

1.1.1. *Koinonia* ca „univers de comunicare” sacramentală

Termenul de *koinonia* este consacrat pentru definirea realității comuniunii cu Dumnezeu și cu Biserica lui Iisus Hristos: „Ce am văzut și am auzit, vă vestim și vouă, ca și voi să aveți împărtășire cu noi. Iar împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său, Iisus Hristos” (1 Ioan 1:3). *Koinonia* ca împărtășire sau comuniune, este darul Duhului Sfânt, și se realizează prin Duhul Sfânt, nicidecum prin meritul sau creativitatea omului: „Harul Domnului nostru

---

16. Stelian Tofană, „Introducere”, în *Ortodoxie și evangelism*, p. 19. În prefața cărții, părintele Stelian Tofană face referire la această influență pe care dialogul și comunicarea dintre ortodocși și evanghelici au avut-o asupra generației de tineri pastori și teologi evanghelici din spațiul evanghelic.

Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!" (2 Corinteni 13:14).

Harul divin menționat în 2 Corinteni 13:14 îi conferă Bisericii forța miraculoasă, astfel că, prin puterea Duhului Sfânt, se înfăptuiește expresia vizibilă a comuniunii cu Dumnezeu și unii cu alții. Prin Biserică, toată creația mărturisește prezența lui Hristos în univers, deoarece Biserica are o structură teandrică (divino-umană), ea fiind Trupul lui Iisus Hristos pe pământ. În taina euharistiei, Biserica „participă” în cel mai profund mod posibil la această comuniune¹⁷, euharistia fiind darul ospitalității Duhului Sfânt, la masa Domnului, unde ne împărtășim din Hristos, din viața Lui. După înălțarea la cer a Mântuitorului Iisus Hristos, Biserica a rămas să fie mărturia și manifestarea vizibilă a lui Hristos pe pământ, prin împuternicirea Duhului Sfânt. *Ekklesia* este adunarea celor chemați să fie „sare și lumină” în lume, un glas al speranței, al împăcării, al unității în Hristos, este trupul mistic al Fiului lui Dumnezeu, aici pe pământ. Natura Bisericii, în esența ei, este „Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Biserică”, de aceea ea nu poate fi divizată sau nimicită. Statutul de fiu al Bisericii este un privilegiu și un dat fundamental pe care creștinul îl primește ca dar de la Hristos, când prin botezul în apă intră în Biserică și participă la *koinonia* trupului mistic și la tainele lui Dumnezeu, în Hristos. Această participare reprezintă, totodată, și o mare responsabilitate pe care credincioșii o au, aceea de a rămâne una cu Hristos și una cu Biserica Sa¹⁸.

17. Textul din 1 Corinteni 12:12–27 prezintă metafora trupului, probabil cea mai complexă ilustrație paulină din instrumentarul simbolurilor folosite de marele apostol atunci când vorbește despre Biserică și despre relația dintre credincioși, dar și despre relația lor cu Hristos, Capul Bisericii. Pavel va folosi *koinonia* în textul euharistic din 1 Corinteni 10:18, unde subliniază faptul că, în misterul euharistic, creștinii sunt „participanți” (*koinonoi*), iar acest fapt este garanția comuniunii lor cu Domnul Hristos și unii cu alții. În taina acestui sacrament, Biserica trăiește la cel mai înalt nivel experiența comuniunii cu divinitatea.

18. *Koinonoi*, substantivul plural din 1 Corinteni 10:18, se traduce cu „participanți”, făcuți de cineva și puși în legătură cu altarul (în context), adică cu Dumnezeu. Este un dar făcut în Hristos, de Hristos. El însă trebuie înțeles și ca responsabilitate. Această comuniune, acest drept la participarea în comuniune cu Hristos și cu Biserica Sa se poate pierde. Fiecare credincios, fiecare membru în Trupul lui Hristos, în *Ekklesia*, are și responsabilitatea de a păstra unitatea Bisericii și de a lupta pentru menținerea ei. Mai exact, Biserica în contextul dialogului încearcă să-i atragă la sine și să-i recupereze pe cei care s-au îndepărtat de ea.